

О. В. Лахматова,
Державна служба України з питань геодезії,
картографії та кадастру, м. Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-5913-1469>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.20.107

ІНВЕСТИВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

O. Lakhmatova,
The State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre, Kyiv

INVESTING IN BIODIVERSITY RESTORATION AS A COMPONENT OF FINANCIAL SUPPORT
FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION IN UKRAINE

Виявлено, що в умовах воєнного часу та поглиблення децентралізації влади підвищується вагомість потенціалу біорізноманіття у прискоренні темпів соціально-економічного піднесення України та її територіальних утворень, виходячи з вимог глобальної природоохоронної архітектоники та базових трендів боротьби з кліматичними змінами. Обґрунтовано, що базовою передумовою відтворення, збереження та примноження біорізноманіття виступає нарощення інвестиційний впливань у мережу інфраструктурних об'єктів користування природно-ресурсними та природно-господарськими активами, котрі продукують широкий спектр екосистемних послуг. Дослідження показали, що поглиблення децентралізації влади і укрупнення територіальних громад створили додаткові можливості для участі місцевого самоврядування у залученні грантових коштів як у фінансування поточних витрат, так і капітальних інвестицій у збереження біорізноманіття та середовища існування. Встановлено, що у 2015-2020 роках у динаміці фінансово-інвестиційного забезпечення збереження біорізноманіття та середовища існування спостерігається домінування поточної, а не капітальної спрямованості фінансування природоохоронних витрат, що вимагає формування сучасного інституційного підґрунтя природоохоронної діяльності для підвищення інвестиційної привабливості проєктів, пов'язаних зі збереженням природних біогеоценозів та ландшафтів. Обґрунтовано, що першим кроком у дорожній карті формування сучасного інституційного підґрунтя інвестування відтворення, збереження та примноження біорізноманіття має стати розробка програмного документу на найвищому представницькому рівні, де необхідно визначити пріоритети фінансування природоохоронної діяльності з врахуванням глобальних трендів боротьби з кліматичними змінами. Доведено, що другим кроком програмування формування сучасного підґрунтя інвестування збереження біорізноманіття має стати розроблення регіональних та місцевих програм модернізації мережі об'єктів інфраструктури користування елементами біорізноманіття в межах реалізації програм транскордонного співробітництва.

It is found that in wartime conditions and deepening decentralisation of power, the importance of biodiversity potential in accelerating the pace of socio-economic development of Ukraine and its territorial entities increases, based on the requirements of global environmental architecture and basic trends in the fight against climate change. It is substantiated that the basic prerequisite for the reproduction, conservation and enhancement of biodiversity is an increase in investment in the network of infrastructure facilities for the use of natural resource and natural economic assets that produce a wide range of ecosystem services. Studies have shown that deeper decentralisation of power and the consolidation of territorial communities have created additional opportunities for local governments to participate in attracting grant funds to finance both current expenditures and capital investments in biodiversity and habitat conservation. It has been established that in 2015-2020, the dynamics of financial and investment support for biodiversity and habitat conservation is dominated by the current rather than capital orientation of financing environmental costs, which requires the formation of a modern institutional framework for environmental activities to increase the investment attractiveness of projects related to the conservation of natural biogeocenoses and landscapes. It is substantiated that the first step in the roadmap for the formation of a modern institutional framework for investing in the reproduction, conservation and enhancement of biodiversity should be the development of a programme document at the highest representative level, where it is necessary to determine the priorities for financing environmental activities, taking into account global trends in the fight against climate change. It is proved that the second step in programming the formation of a modern basis for investing in biodiversity conservation should be the development of regional and local programmes for modernising the network of infrastructure facilities for the use of biodiversity elements within the framework of transboundary cooperation programmes.

Ключові слова: інвестування, фінансове забезпечення, капітальні інвестиції, поточні витрати, біорізноманіття, природоохоронна діяльність.

Key words: investment, financial support, capital investments, current expenditures, biodiversity, environmental protection.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У системі фінансово-інвестиційного забезпечення природоохоронної діяльності важливе значення відводиться відтворенню, збереженню та примноженню біорізноманіття, оскільки саме біорізноманіття забезпечує продукування екосистемних послуг, котрі дають змогу створювати сприятливі умови для життєдіяльності населення і розвивати види підприємницької діяльності, які базуються на освоєнні корисних властивостей біогеоценозів. В умовах командно-адміністративної економіки та в період глибокої стагнації національного господарства відтворенню біорізноманіття не приділялася значна увага у зв'язку з домінуванням галузевих пріоритетів розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу. Це призвело до виснаження окремих видів біорізноманіття, що суперечить базовим положенням міжнародних природоохоронних конвенцій і віддаляє нашу країну від грошових потоків, котрі фінансуються глобальними екологічними фондами та урядами високорозвинених країн світу і спрямовуються у природоохоронну діяльність. З огляду на це і виходячи з воєнних та децентралізаційних викликів, котрі стоять перед нашою країною у нинішніх умовах, вагомим значення набуває вирішення проблеми формування дорожньої карти відтворення біорізноманіття у відповідності

з вимогами глобальної природоохоронної архітектури. Водночас належні темпи відтворення біорізноманіття потребують здійснення комплексу інфраструктурних поліпшень у частині користування біогеоценозами, що вимагає нарощення обсягів фінансування капітальних інвестицій у дану ланку природоохоронної діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Активізація глобального руху щодо збереження біорізноманіття та середовища існування спонукала українських вчених до розроблення механізмів нарощення обсягів фінансово-інвестиційного забезпечення відтворення природно-ресурсного потенціалу та потенціалу навколишнього природного середовища. В останні роки у працях В.Голяна, Л.Гулько, Б.Данилишина, Л.Кольоси, Н.Мединської, Я.Мовчана, А.Якимчук, В.Яшкіної та інших [1—4; 6; 7] особлива увага почала приділятися зовнішньому та внутрішньому інвестуванню збереження біорізноманіття та середовища існування, впливу поглиблення децентралізації влади та процеси нарощення інвестиційних вливань у розширене відтворення різноманітних видів біорізноманіття у біогеоценозах та ландшафтах, які продукують левову частку екосистемних послуг, освоєння котрих дасть змогу на порядок підвищити рівень капіталізації природно-ресурсних активів через розвиток рекреаційно-туристичної, природоохоронної та природо-експлуатаційної діяль-

ності.

Зокрема, А. Якимчук недостатність інвестування збереження біорізноманіття і середовища існування пов'язує з тим, що держбюджетне фінансування лишається недостатнім, що зумовлює необхідність пошуку нових форм фінансування. Грантові проекти є суттєвим джерелом фінансової допомоги у здійсненні заходів щодо збереження біорізноманіття в Україні. Територіальні громади ще недостатньо залучені у вирішення місцевих проблем збереження біорізноманіття. Фінансування за грантами, як підтверджує зарубіжний і вітчизняний досвід, є і суттєвим, і дієвим [6]. Поглиблення децентралізації влади і укрупнення територіальних громад створило додаткові можливості для участі місцевого самоврядування у залученні грантових коштів як у фінансування поточних витрат, так і капітальних інвестицій у збереження біорізноманіття та середовища існування. Держава має виробити комплекс стимулів, щоб мотивувати органи місцевого самоврядування створювати умови для залучення інвестицій у збереження, відтворення та примноження біорізноманіття, тим більше, що територіальний ареал для цього значно розширився у зв'язку з земельною дерегуляцією, котра забезпечила передачу у комунальну власність значних площ сільськогосподарських земель державної власності поза межами населених пунктів.

Я. Мовчан перспективи залучення додаткових інвестиційних впливів у збереження біорізноманіття пов'язував з перевагами належності національних інститутів до певного міжнародного "клубу", співпраці з ООНівськими та іншими міжнародними інституціями [4, с. 396]. Участь України у схваленні Нової кліматичної угоди в м. Глазго (Велика Британія) (COP26) у листопаді 2021 року відкриває додаткові можливості для залучення значних інвестиційних впливів глобальних екологічних фондів за умови створення в Україні відповідних інституційних умов як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях.

В контексті диверсифікації джерел зовнішнього інвестування проєктів відтворення біорізноманіття сформулювала свій авторський концепт В. Яшкіна, котра стверджує, що необхідно максимальною мірою залучати кошти на відтворення біорізноманіття за рахунок європейських програм природоохоронного спрямування, що дасть змогу розвинути екологічну інфраструктуру і покращити надання екосистемних послуг та забезпечити зв'язок між заповідними територіями і відновленням деградованих екосистем, що позитивно вплине на пом'якшення змін клімату [7, с. 83]. Тобто необхідно максимальною мірою використати потенціал реалізації євроінтеграційних устремлень України в частині гармонізації природоохоронного законодавства, що дасть змогу залучити кошти урядів європейських країн та кошти консолідованого бюджету ЄС у відтворення та примноження біорізноманіття в нашій країні.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є визначення пріоритетів залучення інвестицій у відтворення біорізноманіття в контексті модернізації системи фінансового значення природоохоронної діяльності в Україні в цілому, виходячи з наявної структури фінансування капітальних інвестицій та поточних витрат відтворення біорізноманіття і середо-

вища існування у 2015—2020 роках.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Прикметною рисою фінансово-інвестиційного забезпечення природоохоронної діяльності в Україні в останні два десятиліття було те, що фінансування пріоритетів відтворення, збереження та примноження біорізноманіття відбувалося за залишковим принципом, а це не давало можливості використати повною мірою потенціал складових біорізноманіття стосовно продукування екосистемних послуг і отримання тим самим додаткових доходів внаслідок залучення потенціалу біогеоценозів та ландшафтів у відтворювальний процес. Також, незважаючи на те, що в Україні, починаючи з 2014 року відбувається масштабна децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування, так і не було використано вигоди поглиблення децентралізаційних процесів для нарощення інвестиційних впливів у сферу поводження з природно-ресурсними активами в частині забезпечення урізноманітнення їх видової структури.

Базовою детермінантою програмування, планування та проєктування нарощення обсягів інвестування проєктів розбудови інфраструктури збереження біорізноманіття та середовища існування слід розглядати твердження, згідно якого біорізноманіття виступає основою для існування людини, а клімат, ландшафт, склад атмосферного повітря, ґрунти, продукти харчування та сировина — це лише частина переліку життєво необхідних екосистемних послуг, яким людство завдячує біорізноманіттю [5, с. 4]. З огляду на це, біорізноманіття має бути введено в перелік пріоритетів національної та регіональної екологічної політики, в тому числі в частині фінансування природоохоронної діяльності на всіх таксономічних рівнях державного управління та місцевого самоврядування. Також потрібна трансформація набору форм, методів та джерел інвестування проєктів модернізації інфраструктури збереження біорізноманіття та середовища існування, виходячи з основних тенденцій фінансування капітальних інвестицій та поточних витрат у збереження та примноження потенціалу біорізноманіття в останні роки.

У період 2015—2020 років в динаміці капітальних інвестицій у збереження біорізноманіття та середовища існування в цілому спостерігається позитивна тенденція. Зокрема, у 2015 році капітальні інвестиції у дану ланку природоохоронної діяльності становили 22,4 млн грн, у 2016 році — 49,6 млн грн, у 2017 році — 177,3 млн грн, у 2018 році — 73,4 млн грн, у 2019 році — 211,6 млн грн, у 2020 році — 371,1 млн грн. В цілому у 2020 році порівняно з 2015 роком сума капітальних інвестицій у збереження біорізноманіття та середовища існування зросла у 16,6 рази (рис. 1).

Збільшення у 2020 році зумовлено не якісним зростанням обсягів капітального інвестування, а тим, що у 2015 році сума капітальних вкладень у відтворення біорізноманіття та середовища існування була надзвичайно низькою, що є не співставною з реальними потребами країни у фінансуванні капітальних інвестицій у дану ланку природоохоронної діяльності. В цілому фінансування збереження біорізноманіття та середовища існування носить не капітальний, а поточний характер, свідченням чого є те, що обсяги фінансування поточних витрат у відтворення біорізноманіття у рази перевищують обсяги фінансування ка-

Рис. 1. Динаміка капітальних інвестицій та поточних витрат у збереження біорізноманіття і середовища існування за всіма джерелами фінансування у 2015–2020 роках

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

пільних інвестицій. Зокрема, у 2015 році сума фінансування поточних витрат була більшою суми фінансування капітальних інвестицій майже у 17 разів, у 2018 році — майже в 11 разів, у 2020 році — у 2,6 разу.

Тому занепокоєння викликає факт того, що у 2015–2020 роках у структурі сукупних витрат у збереження біорізноманіття та середовища існування питома вага капітальних інвестицій є незначною, а частка поточних витрат в середньому становить 70–90%. Зокрема, у 2015 році питома вага сукупних витрат, спрямованих на фінансування капітальних інвестицій у збереження біорізноманіття та середовища існування, становила 5,6%, у 2016 році — 8,3%, у 2017 році — 18,8%, у 2018 році — 8,4%, у 2019 році — 18,1%, у 2020 році — 27,7%.

Незважаючи на те, що у 2020 році порівняно з 2015 роком питома вага капітальних інвестицій у сукупних витратах на збереження біорізноманіття і середовища існування збільшилася на 22,1%, фактично не досягнуто навіть критично необхідного обсягу капітального інвестування проєктів модернізації мережі об'єктів інфраструктури користування біогеоценозами. Така ситуація консервує проблеми з відтворення, збереження та примноження біорізноманіття, які утворилися у 90-х роках в перехідний до ринку період. У той же час у 2015–2020 роках питома вага поточних витрат у структурі сукупних витрат у збереження біорізноманіття і середовища існування коливалася в інтервалі 72,3–94,4%.

Така динаміка свідчить про те, що кошти у збереження біорізноманіття і середовища існування спрямовується, як правило, на утримання та обслуговування об'єктів природоохоронної інфраструктури, необхідної для збереження флористичної та фауністичної складових біорізноманіття. З огляду на сказане, першочергового значення у спектрі пріоритетів нарощення обсягів фінансування

заходів по збереженню біорізноманіття та середовища існування набуває вирішення проблеми переломлення існуючого тренду в сторону збільшення обсягів капітального інвестування, що дасть змогу модернізувати мережу інфраструктурних об'єктів, а це сприятиме поступовому переходу на загальноєвропейські рейки примноження потенціалу біорізноманіття у біогеоценозах та ландшафтах.

Першим кроком у дорожній карті створення сучасного інституційного підґрунтя інвестування відтворення, збереження та примноження біорізноманіття має стати розробка програмного документу на найвищому представницькому рівні, де необхідно визначити пріоритети відтворення біорізноманіття з ідентифікацією механізмів та методів їх фінансово-інвестиційного забезпечення. Необхідною складовою такого програмного документу мають стати форми та способи комерціалізації екосистемних послуг, які продукуються окремими компонентами біорізноманіття як складова природного господарювання або ж як альтернатива традиційного освоєння природно-ресурсного потенціалу та залученню природно-ресурсних активів у відтворювальний процес.

В умовах природно-ресурсних обмежень саме ставка на комерціалізацію екосистемних послуг, продукуваних біогеоценозами, здатна стабілізувати фінансове становище суб'єктів природно-господарського та природоохоронного підприємництва. Також необхідно враховувати втрати біорізноманіття, котрі виникли внаслідок воєнних дій, зумовлених вторгненням російських агресорів на територію України. Тому в програмному документі мають бути означені і пріоритети екологічного реінжинірингу компонентів біорізноманіття територій, постраждалих внаслідок бойових дій.

Другим кроком програмування формування сучасного підґрунтя інвестування збереження біорізноманіття має

статі розроблення регіональних та місцевих програм модернізації мережі об'єктів інфраструктури користування елементами біорізноманіття з врахуванням викликів глобальної архітектури боротьби з кліматичними змінами. Місцеве самоврядування має використати потенціал підзвітних територій, котрі виступають основним ареалом концентрації флористичної та фауністичної складових біорізноманіття, щоб забезпечити шляхом активізації природоохоронної діяльності необхідні структурні зміни у місцевій економіці і усунути марнотратний тип природокористування, котрий, як правило, культивувався у природно-ресурсному секторі національного господарства. У короткостроковій перспективі пріоритетом діяльності місцевого самоврядування в частині нарощення обсягів інвестування проєктів розбудови інфраструктури користування компонентами біорізноманіття має стати участь у реалізації грантових програм транскордонного та міжнародного співробітництва в межах реалізації базових положень глобальних природоохоронних конвенцій.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Критичне переосмислення різноманітних авторських теоретико-прикладних підходів стосовно підвищення дієвості впливу потенціалу біорізноманіття на темпи соціально-економічного розвитку дає підстави стверджувати, що в умовах української дійсності (воєнні дії, євроінтеграційні устремління, поглиблення децентралізації влади і реформа місцевого самоврядування) нарощення інвестиційних впливів у відтворення компонентів біорізноманіття дасть змогу підвищити результативність продукування біогеоценозами широкого спектра екосистемних послуг, котрі забезпечать підвищення рівня капіталізації природно-ресурсного сектора національного господарства навіть в умовах різноманітних обмежень природоохоронного та природо-експлуатаційного характеру.

Дослідження показали, що у 2015—2020 роках у структурі сукупних витрат питома вага поточних витрат у відтворення біорізноманіття коливалася в інтервалі 70–90%, що свідчить про поточну, а не капітальну спрямованість фінансово-інвестиційного забезпечення відтворення, збереження та примноження потенціалу біорізноманіття. Така ситуація вимагає формування сучасного інституційного підґрунтя нарощення інвестиційних впливів у розбудову мережі об'єктів інфраструктури поводження з компонентами біорізноманіття з врахуванням глобальних трендів боротьби з кліматичними змінами.

Першим кроком в напрямі формування дорожньої карти нарощення обсягів інвестування у відтворення біорізноманіття має стати підготовка програмних документів на найвищому представницькому рівні, де базові положення міжнародних природоохоронних конвенцій в частині відтворення біорізноманіття будуть умонтовані у загальнонаціональні пріоритети фінансового забезпечення природоохоронної діяльності в цілому. Другим кроком реалізації такої дорожньої карти має стати участь органів місцевого самоврядування у реалізації проєктів міжнародного, зокрема транскордонного співробітництва щодо залучення іноземних інвестицій у відтворення потенціалу біорізноманіття.

Література:

1. Голян В.А., Мединська Н.В., Кольоса Л.Л., Замлинський О.С. Фінансово-інвестиційний вимір вирішення екологічних проблем в умовах нової глобальної природоохоронної архітектури: імплементація передового іноземного досвіду. Проблеми економіки. 2023. № 2. С. 240—249.
2. Гунько Л.А. Динаміка змін еколого-економічного стану сільськогосподарського землекористування Київської області. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2014. № 1—2. С. 65—74.
3. Данилишин Б.М. Наукові нариси з економіки природокористування. К. РВПС України НАН України, 2008. 280 с.
4. Мовчан Я.І. Стратегія збереження біорізноманіття в Україні: обґрунтування структури та алгоритму впровадження. Наукові записки. 2003. Том 22. Природничі науки. С. 395—399.
5. Стан відображення в програмних документах України та статус реалізації положень Конвенції ООН про охорону біологічного різноманіття. Аналітичний звіт. Жовтень 2017. 88 с.
6. Якимчук А.Ю. Грантові проєкти як економічне стимулювання вирішення проблеми збереження біорізноманіття України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2014. № 5. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=719>.
7. Яшкіна В. Інструментарій фінансування екосистемної адаптації до зміни клімату. Економіка природокористування і сталий розвиток. 2021. С. 77—86.

References:

1. Holian, V.A., Medyn'ska, N.V., Kol'osa, L.L. and Zamlyns'kyj, O.S. (2023), "The financial and investment dimension of solving environmental problems in the conditions of the new global environmental protection architecture: implementation of advanced foreign experience", *Problemy ekonomiky*, vol. 2, pp. 240—249.
2. Hun'ko, L.A. (2014), "Dynamics of changes in the ecological and economic state of agricultural land use in the Kyiv region", *Zemleustriy, kadastr i monitorynh zemel'*, vol. 1—2, pp. 65—74.
3. Danylyshyn, B.M. (2008), *Naukovi narysy z ekonomiky pryrodokorystuvannia* [Scientific essays on the economics of nature use], RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
4. Movchan, Ya.I. (2003), "Biodiversity conservation strategy in Ukraine: substantiation of the structure and implementation algorithm", *Naukovi zapysky. Pryrodnychi nauky*, vol. 22, pp. 395—399.
5. UNDP (2017), "Implementing UN Convention on Biological Diversity in Ukraine", available at: <https://www.undp.org/ukraine/publications/implementing-un-convention-biological-diversity-ukraine> (Accessed 10 Sept 2023).
6. Yakymchuk, A.Yu. (2014), "Grant projects as economic incentives of solving the problem of biodiversity conservation of Ukraine", *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, vol. 5, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=719>. (Accessed 15 Sept 2023).
7. Yashkina, V. (2021), "Toolkit for financing ecosystem adaptation to climate change", *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalij rozvytok*, pp. 77—86.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2023 р.